

Moderné štáty

Srovnávací analýza politiky POLn4002

jaro 2022

doc. Marek Rybář, PhD

Prečo študovať štát?

- slabosť štátu oslabuje výkonnosť vlády, čo môže ľahko podnieť nespokojnosť verejnosti.
- ak sú základné služby (verejná bezpečnosť, vzdelávanie, zdravotná starostlivosť, infraštruktúra atď.) poskytované nedostatočne alebo nerovnomerne, vzniká široký dojem neefektívnosti vlády, korupcie, nespravodlivosti a zanedbávania
- v demokraciách slabá výkonnosť vlády znižuje dôveru verejnosti v politikov, strany a nakoniec aj v samotné demokratické inštitúcie

Prečo študovať štát?

- prečo sa štát, najmä európske štáty, stal za posledných štyristo rokov najdôležitejším politickým centrom moci?
- Tilly: všetky európske štáty prešli prechodom k byrokratizácii a absolutizmu v dôsledku tlaku vojen
- štát je ako nadrozmerná mafia, ktorá prevádzkuje výpalníctvo, potrebuje peniaze, aby sa ochránil pred inými podobnými organizáciami (konkurenčnými štátmi)

Európsky prototyp?

- moderné štáty sú technologickým a logistickým vedľajším produktom vojnového úsilia
- vojna --> extrakcia zdrojov --> represia --> vznik štátu
- budovanie a udržiavanie modernej armády si vyžadovalo stálu byrokratickú infraštruktúru schopnú získavať zdroje zo spoločnosti, čo následne viedlo k byrokratickej centralizácii

© Christos Nüssli 2001
Milieu 30, CH - 1400 Yverdon

Rôznosť typov štátov v Európe

- Ako vysvetliť rôzne formy štátov, ktoré sa v Európe vyskytli za posledných tisíc rokov (ríše, mestské štáty, národné štáty)?
- vzťah vojna - štát je všeobecný, zatiaľ čo Tillyho teória donútenia a kapitálu je špecificky európska
- vo vysoko komercializovaných krajinách s ľahko zdaniteľnými zdrojmi (ENG a NETH) bola snaha o byrokratizáciu a absolutizmus slabšia ako v menej modernizovaných kontextoch (FRA, Prusko, východná Európa)

Tri cesty formovania štátu

- 1) intenzívne donútenie: často impériá ako Rusko a Švédsko a celá východná Európa
- 2) intenzívne kapitálové: talianske, nemecké a švajčiarske mestské štáty a Holandsko
- 3) kapitalizované donucovacie: časom všetky štáty, najmä Francúzsko, Veľká Británia, Španielsko a Prusko
- nakoniec sa všetky museli uberať treťou cestou, ktorá bola vojensky výhodnejšia, najmä pokiaľ ide o schopnosť organizovať a udržiavať stálu armádu

Tri cesty formovania štátu

- donútenie a kapitál sa v európskom priestore vyskytovali v rôznej miere
- donucovanie je najlepšie vnímať z pohľadu "zhora nadol", ako konsolidácia štátu zhora,
- zatiaľ čo kapitál si vyžaduje pohľad "zdola nahor", na vplyvné skupiny v spoločnosti a ich zdroje
- donútenie vs. kapitál -----> načasovanie určitých foriem štátov (impérium, mestský štát, národný štát)
- (príprava na vojnu a vyjednávanie o daniach ako mechanizmus)

Význam kapitálu/miest

- aj po konvergencii k národnému štátu si štáty zachovali charakteristiky z predchádzajúcich ciest, ako napríklad charakter zastupiteľských inštitúcií
- európska jedinečnosť, ktorá umožnila vznik národného štátu, spočíva v kapitáli
- jeho prítomnosť alebo neprítomnosť, zvyčajne v podobe bohatých miest, určovala, ktorá z troch ciest sa uskutoční, keď sa začne používať donucovanie

Aké široké uplatnenie má Tillyho európsky model?

- od stredoveku Európa predstavovala medzinárodný systém, v ktorom bola hrozba vojny všadeprítomná a štátnici museli posilniť centrum, aby prežili nemilosrdnú konkurenciu
- Mimo Európy vyzerá situácia úplne inak, najmä po druhej svetovej vojne: geopolitické tlaky boli podstatne menej dôležité
- mnohé štáty sú neefektívne, sužuje ich korupcia a absencia verejných služieb; niektoré z nich dokonca zlyhali

Niekoľko výnimiek

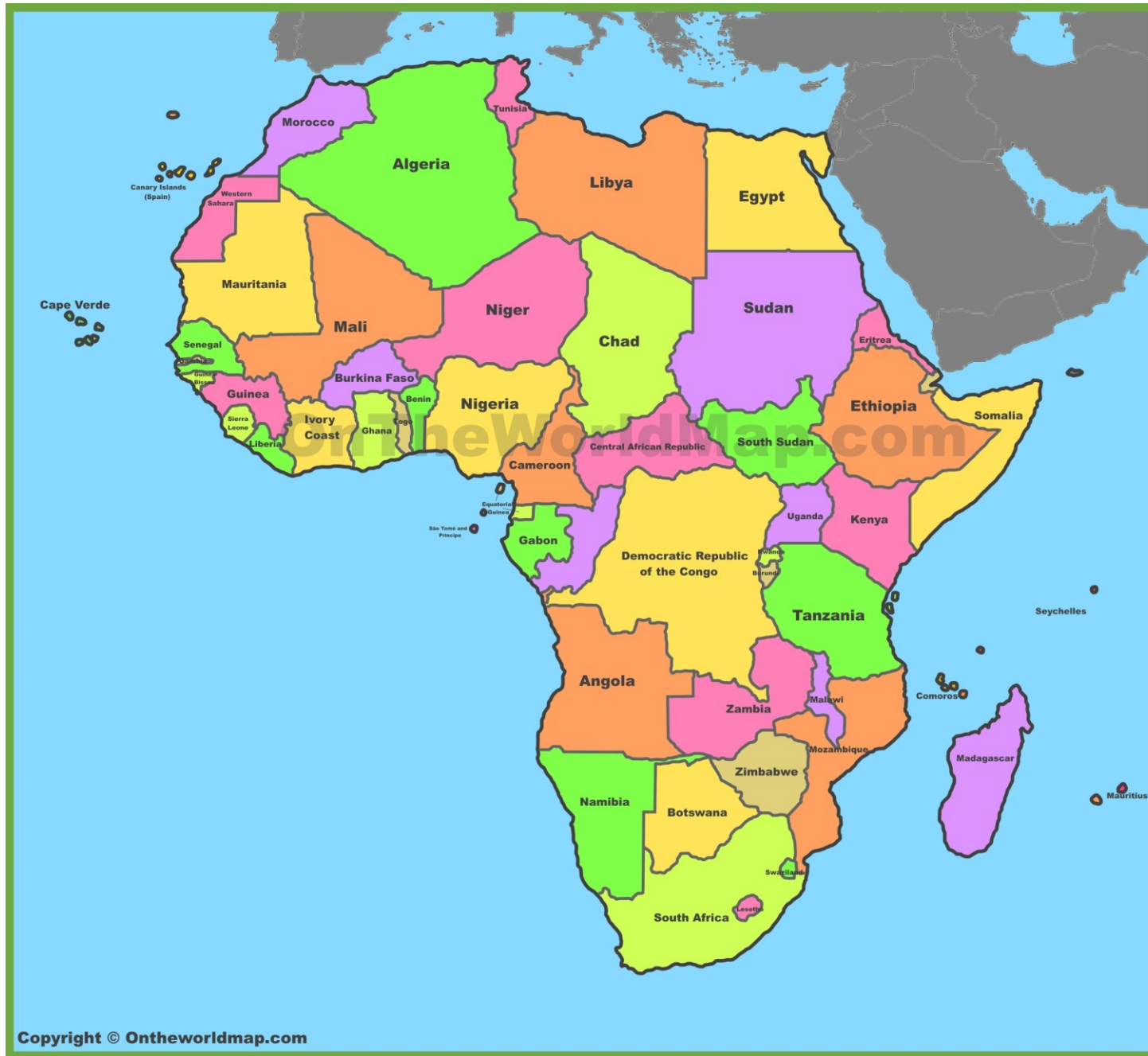
- Japonsko a Južná Kórea, Taiwan a neskôr Čína vytvorili silné štáty
- Juhovýchodná Ázia tiež poskytuje niekoľko príkladov silných štátov, ako sú Singapur, Malajzia, Thajsko a do určitej miery Indonézia
- jednotlivé úspešné príklady v Južnej Amerike a Afrike, vrátane Botswany, Čile a Uruguaja - všetky tieto krajiny vytvorili relatívne efektívne štáty, hoci boli ešte chudobné

Subaaharská Afrika

- väčšina afrických štátov nie je schopná plniť ani základné úlohy, ako je vynucovanie zákonov, výstavba ciest a prístup obyvateľov k vzdelaniu
- štátny aparát je prešpikovaný korupciou a rodinkárstvom, štát chýba vo vidieckych oblastiach a nie je schopný systematicky zdaňovať svojich obyvateľov
- financuje svoju činnosť prostredníctvom nepriamych daní z obchodu a prostredníctvom rozvojovej pomoci (plus príjmov z prírodných zdrojov)

Sub-Saharan Africa

- v porovnaní so západnou Európou bola hustota obyvateľstva v Afrike vždy veľmi nízka.
- ešte pred sto rokmi neexistovali žiadne mestá ani dopravná infraštruktúra
- cieľom vojny bolo skôr zajať ľudí (zotročiť ich a obchodovať s nimi) než dobývať územie
- sekundárnym cieľom bolo prinútiť susedné kmene platiť tribút, najlepšie vo forme otrokov

Herbstov (2000) argument o Afrike

- moc v Afrike bola neteritoriálna
- Európania sa dlho zdráhali angažovať sa v Afrike: iba zakladali pobrežné pevnosti, z ktorých mohli nakupovať otrokov a tovar, ako napríklad vzácne kovy a slonovinu
- Až v 80. rokoch 19. storočia na Berlínskej konferencii európske mocnosti nakreslili na mape Afriky čiary a rozdelili si nové kolónie.

Herbstov (2000) argument o Afrike

- Európania nemali záujem viesť vojny o pomerne bezcenné africké územie: ich mierové koloniálne spoluzitie bolo zabezpečené prostredníctvom zmlúv a dohôd.
- Francúzi, Briti, Portugalci, Belgičania a Nemci dokázali dobyť veľmi rozsiahle územia bez väčšieho úsilia o ich kontrolu
- sústredili sa na budovanie hlavného mesta tam, kde boli prítomní, zatiaľ čo vidiecke oblasti ovládali nepriamo, často prostredníctvom spolupráce s kmeňovými náčelníkmi

Herbstov (2000) argument o Afrike

- bez potreby chrániť obyvateľstvo pred vonkajšími nepriateľmi mali africké štáty problém so získaním vnútornej legitimacy
- nedostatok vonkajšieho tlaku oslabil dve najdôležitejšie funkcie štátu, a to vytváranie legitimacy a výber daní
- napriek tomu sa štátna kapacita jednotlivých afrických štátov líši

Herbstov (2000) argument o Afrike

- geografické podmienky: najmenej priaznivá je situácia vo veľkých krajinách s populačnými centrami oddelenými veľkými vzdialenosťami (Sudán, Nigéria, Konžská demokratická republika, najpriaznivejšia situácia je v krajinách s prijateľnou veľkosťou s jedným populačným centrom (Botswana, Eritrea),
- štáty s priaznivou geografickou polohou majú aj lepšiu politiku v oblasti občianstva a ochrany vlastníckych práv
- mnohé africké štáty sú prázdnyimi schránkami, fiktívnymi útvarmi vytvorenými pred 150 rokmi s malými vyhliadkami stať sa efektívnymi subjektmi

Latinská Amerika

- väčšinou pozostáva zo štátov, ktoré nikdy nezískali inštitucionálnu autonómiu: nízka legitimita a obmedzená inštitucionálna kapacita
- pozoruhodne pokojné miesto, pokiaľ ide o medzištátne konflikty: spravidla krátke, zahŕňali obmedzený počet vojsk, spôsobili malé zmeny štátnych hraníc (hranice z roku 1840 zhruba zodpovedajú dnešným hraniciam)
- prečo boli latinskoamerické štáty také slabé a prečo bol tento kontinent taký mierumilovný?

Centenov (2003) argument o Latinskej Amerike

- Štáty sú príliš slabé na vedenie vojny, a preto sú slabé aj na udržiavanie práva a poriadku
- armáda sa príliš často zaoberá bojom proti domácim než zahraničným nepriateľom - občianske vojny sú častejšie ako vojny medzi štátmi
- až na jedinú výnimku bola väčšina vojen za posledných dvesto rokov obmedzená, na rozdiel od totálnych vojen v Európe (ako aj občianskej vojny v USA)

Centenov (2003) argument o Latinskej Amerike

- limitované vojny nevedli k širšiemu a účinnejšiemu zdaneniu obyvateľstva: boli financované tlačением peňazí (daň z inflácie), prostredníctvom daní z medzinárodného obchodu a pôžičiek (v Európe)
- vojna posilňuje kapacity štátu (zdaňovanie) len za špecifických podmienok, najmä silných politických inštitúcií, ktoré vzniknú len vtedy, ak sa elity dohodnú na posilnení kapacity štátu
- prvé skutočné štáty v Latinskej Amerike vznikli neskôr, na začiatku 20. storočia, a ich vznik sa zhodoval s trvalým obdobím mieru

Prečo bola Latinská Amerika iná?

- Štáty boli vnútorne rozdelené a masy s elitami nedokázali nájsť spoločnú reč
- regionálna roztrieštenosť, časti krajiny ovládané miestnymi bossmi, rasová segregácia a ideologické konzervatívno-liberálne rozdelenie elity
- vojny neprispeli k národnému cíteniu: elity nemali záujem vytvoriť pocit inkluzívneho nacionalizmu, ktorý by viedol k udeleniu občianskych práv pôvodným nižším vrstvám

Indigenous Peoples in Latin America

By the year 2010, an estimated 45 million indigenous people lived in Latin America, accounting for 8.3 % of the region's population. The United Nations has championed the promotion of their rights through the use of different resources and special regulations for this purpose.

ECLAC encourages the region's countries to put public policies in practice which:

- 1) are based on standards of indigenous peoples' rights
- 2) include their perspectives and contributions to the region's development
- 3) consolidate improvements in their well-being and living conditions, political participation and territorial rights
- 4) promote the construction of multicultural societies that benefit us all

Latinsko-americké výnimky

- totálna vojna Trojspolku (1864-1870), v ktorej vysoko zmobilizovaný Paraguaj stratil polovicu obyvateľstva v konflikte s Argentínou a Brazíliou
- Paraguaj vyšiel víťazne z jednej z mála ďalších vážnych vojen (proti Bolívii v rokoch 1932 - 1935)
- najjasnejšou výnimkou je Čile, kde sa čoskoro vytvoril efektívny štát a kde došlo ku konsenzu medzi elitami a masami - vojna uľahčila oboje

Latinsko-americké výnimky

- Argentína, Brazília, Uruguaj a Mexiko prešli obdobím, v ktorom vojna pozitívne ovplyvnila budovanie štátu a podporila pocit národnej jednoty
- pôvodný vzťah vojna-vytvára-štát je založený na niekoľkých podmienkach:
- administratívne jadro existuje pred geopolitickým konfliktom,
- aspoň časť elity považuje posilnenie štátnych kapacít za svoj záujem a existuje všeobecná dohoda o tom, kto je súčasťou národa

Definičné a metodologické otázky

- najdôležitejší je rozdiel medzi minimalistickou a maximalistickou definíciou štátu
- minimalistická definícia umožňuje vystopovať prvé štáty šesťtisíc rokov dozadu:
- štát je každá organizácia spoločnosti, ktorá je sofistikovanejšia ako kmeň

Tilly verzus Weber

- Tilly definoval štáty ako "coercion-wielding organizations that are distinct from households and kinship groups and exercise priority in some respect over all other organizations within substantial territories"
- Weber ponúkol maximalistickejšiu definíciu štátu ako subjektu, ktorý má monopol na legitímne použitie sily na určitom území
- legitímny monopol na silu predpokladá moderné orgány, ako sú armáda, byrokracia, súdy a polícia

Legitimita ako moderný fenomén

- legitímnosť znamená, že občania zvyčajne dodržiavajú pravidlá štátu, čiastočne preto, že sú zakorenené v právnom myslení, a čiastočne vďaka existencii spoločného politického spoločenstva
- toto neplatilo vo väčšine štátov, ktoré zodpovedajú iba minimalistickej definícii
- vnútorný mocenský monopol štátu existuje v kontexte medzinárodnej konkurencie s inými štátmi

Legitimita ako nevyhnutná podmienka

- minimalistické postweberovské definície štátu sa vyhýbajú pojmom legitimita a monopol, pretože ich nechápu ako konštanty:
- nie všetky (moderné) štáty sú legitímne a mnohé z nich nemajú monopol na (legitímne) násilie na svojom území
- ak však do chápania moderných štátov nezahrnieme "legitimitu", koncept štátu sa stane príliš materialistickým

Legitimita ako nevyhnutná podmienka

- Bez legitimacy sa štát redukuje na vojenskú moc a byrokráciu, ktoré presadzujú materiálny poriadok.
- žiadny štát nie je založený len na fyzickej a materiálnej báze: idey, hodnoty a normy zohrávajú širšiu úlohu ako len produkciu fyzického donútenia, legitimizujú štátnu moc
- štát sa najlepšie chápe ako objekt analýzy, ktorý existuje súčasne ako materiálna sila a ako nemateriálny konštrukt